

Вирішальна мить

ОПОВІДАННЯ

З англійської переклав Андрій ЄВСА

Г'ю Лозаер був винятком із того правила, за яким надто самовпевнена людина не може викликати симпатію. Всім нам, звісно, траплялося зустрічатись із такими самовпевненими людьми, яких тільки й чути, які, доводячи свою думку, тицяють тобі в груди пальцем, за якими завжди лишається останнє слово. Гадаю, всі відчувають до них відразу й водночас усі їм заздять. Відразу — бо нікому не подобається, коли на нього здіймають голос та тицяють у груди пальцем, а заздрість — бо кожен волів би бути здатним примусити когось замовкнути, тицяючи йому в груди пальцем.

За своїми службовими обов'язками мені постійно доводиться бувати в таких місцях нашого атомного світу, де звичайний стан — безлад, а єдине стало діло — політиканство, і я поступово дійшов думки, що незаперечних істин не існує. Якось Г'ю висловився з цього приводу так: мовляв, добре, що мої начальники дотримуються іншої думки, бо інакше самому Богу відомо, як би склалася доля держави. Це мені не сподобалось, але — і в цьому моя біда — я мусив визнати його слушність.

© Андрій Євса, 1993, переклад українською мовою.

Стенлі Еллін (нар. 1916 р.) — американський письменник, що спеціалізується в жанрі психологічно-детективного оповідання. Пропоноване оповідання — із збірника «Таємничі історії» (1969).

Незважаючи ні на що, навіть на те, що Г'ю доводився мені зятем — а що то за рідня, як подумати, — я йому дуже симпатизував. Г'ю вдався високим гарним чоловіком з ясними блакитними очима на смаглому обличчі, мав щирю вдачу й ладен був прийти кожному на допомогу. Він був навдивовижу щедрий, а його шляхетність належала до тієї рідкісної чесноти, коли, приймаючи від нього дарунк, маєш таке відчуття, ніби це ти робиш йому послугу.

Разом з тим я б не сказав, що Г'ю відзначався якимсь аж надто розвиненим почуттям гумору, але це йому не шкодило. Найповніше риси його вдачі проявлялися тоді, коли він вважав, що ви потребуєте його допомоги, але чомусь до нього не звернулися. За десять хвилин після знайомства з вами, якщо ви йому сподобались, він ладен був зробити для вас що завгодно, аби це лише було йому до снаги. Десь одразу після їхнього весілля моя сестра прохопилася, що мені подобається одна картина з його галереї в Гілтопі. Я був просто ошелешений, коли раптом полотно, вправлене у важку раму з дарчою табличкою, було доставлене до мого вбогого помешкання — кімнати з темним передпокоєм, що одночасно правив і за кухню. Я відразу повернув її до Гілтопа, ледве довівши, що картина коштує більше, ніж увесь будинок, у якому я живу, та й аж ніяк не пасує до стін моєї кімнати. Хоча сестрин чоловік, здається, й запідозрив мене в нещирості — на те він і Г'ю, — але сказати мені про це й не подумав.

Безперечно, таким його сформували Гілтоп та два століття роду Лозаєрів. Перші Лозаєри спорудили дім на крутому березі над річкою, а всі подальші покоління завдяки наполегливій праці так забагатіли, як ніхто в цілій окрузі. Відверто кажучи, і сам Г'ю був радше людиною вісімнадцятого століття, що випадково опинилась у двадцятому й мириться з цим як може.

Гілтоп був майже точною копією відомого в тих краях і довгий час незаселеного Дейнового будинку й вражав уяву з першого погляду. Побудований з каменю, він, незважаючи на великі розміри, здавався легким і аж наче граційним. Від будинку до самої води слалися луки, перетворені багаторічною фанатично-старанною працею на справжній килим, що вигравав усіма відтінками бездоганного зеленого кольору від найлегшого вітерцю. З протилежного боку тяглися городи, а за деревами ховалися стайні та інші господарські будівлі. Далі звивалася вузька стрічка дороги, що вела до міста. Кожен господар був власником того відтинку дороги, що проходив його землями, й утримував його в належному стані. Гадаю, не буде перебільшенням сказати, що, вгативши в ту дорогу масу щебеню, Г'ю користувався нею рідше від усіх сусідів узятих разом.

Життя Г'ю минало в Гілтопі. Залишити маєток бодай ненадовго його могла примусити лише нагальна потреба. Зустрівши Г'ю десь поза межами Гілтопа, ви відчували, що він лічить хвилини, прагнучи скоріш повернутися додому. А якщо ви були не дуже пильні, то могли не зчутися як і самі на довгі тижні опинялись у Гілтопі, хоч мали якісь інші наміри. Знаю це по собі. Відколи моя сестричка вийшла за Г'ю, я, мабуть, більше часу провів у Гілтопі, ніж у себе вдома. Якось я запитав Елізабет, як вона зважилась на цей шлюб — адже до знайомства з Г'ю красуня була аж надто вередлива. На моє запитання сестра відповіла: «Хоч як це дивно, але я знала, що так буде, від першої ж зустрічі».

Вони познайомилися на художній виставці ультрасучасного живопису. Уважно розглядаючи якусь мазанину, Елізабет побачила високого, гарного молодика, який не зводив з неї погляду, й, за її словами, вже була зібралася поставити його на належне місце, коли той запитав:

— Подобається?

Чекаючи почути щось зовсім інше, Елізабет розгубилась і ніяково відповіла:

— Не знаю... А що, має подобатись?

— Ні,— відповів незнайомиць.— Це казна-що. Ходімте, я покажу вам, на що варто подивитись...

— І я поплентала за ним, мов побите цуценя,— зізналась Елізабет.— А він ішов і голосно пояснював мені, які картини гарні, а які погані, тож дорогою ми зібрали коло себе цілий натовп. Уявляєш?

— Уявляю,— відповів я, вже знаючи самовпевнену вдачу свого зятя.

— Відверто кажучи, мені спочатку було трохи ніяково,— вела далі Елізабет,— але потім я зрозуміла: Г'ю щиро бажає, щоб я дивилася на все його

очима. І так у всьому. Багато хто вагається, перш ніж дійти навіть елементарного рішення: що замовити на обід, як зробити ту чи ту роботу, за кого голосувати. Г'ю ніколи не вагається — він завжди знає. Саме нерішучість призводить до різних ускладнень і примушує даремно нервуватись, хіба не так? Отож я обрала Г'ю, а решту залишила психіатрам.

Отож на світі існував собі благодійний куточок із чудовими луками, де не було жодних проблем і не відчувалося навіть найменшого натяку на них у недалекому майбутньому. Так було до того дня, коли там з'явився Реймонд.

Того серпневого дня я, Г'ю та Елізабет відпочивали на терасі, розімлівши від спеоти так, що навіть лінки було розмовляти. Я лежав, прикривши обличчя полотняним кашкетиком, слухав звуки літа й був цілковито щасливий.

Вітрець тихо перебирав листя осики за терасою, внизу на річці. Хтось плескав веслами, час від часу чувся меланхолійний дзвіночок. Це була пристрасть Г'ю: він запевняв, що для лужків немає нічого кориснішого, ніж пасти на них отару, тому випускав п'ять чи шість пещених сонливих овечок на трави, щоб озвучити краєвид приємною пасторальною мелодією.

Першими стривожилися саме вівці, розбекавшись і зателенькавши дзвіночками, так наче вгледіли вовчу зграю.

— Що за чортівня! — лайнувся Г'ю.

Розплющивши очі, я побачив ніяких не вовків, а великого чорного гарно підстриженого пуделя в червоному нашійнику. Собака весело ганявся за наполоханими вівцями. Видно було, що він не має наміру заподіяти вівцям зла, а вирішив просто розважитись, але вівці цього не розуміли й могли з переляку опинитися в річці.

Часу на вагання не було. Г'ю миттю перескочив через парапет тераси, заходився відганяти овець від берега й кричати на собаку.

— Лежати! Лежати! — наказував він пуделеві, як звук наказувати власним мисливським собакам. — До мене!

На мою думку, краще б він замахнувся на того пуделя палицею чи грудкою, бо на слова пес анітрохи не зважав. Навпаки, весело гавкаючи, він ще швидше погнався за вівцями. І раптом закляк на місці. Від осик пролунав захеканий чоловічий голос: «Сидіти!» Тоді знову: «Сидіти!»

На моріжок вийшов невисокий, елегантно вдягнений чоловік. Г'ю стояв чекаючи. Ми бачили, як темніє його обличчя.

Елізабет стисла мою руку.

— Давай підійдемо, — прошепотіла вона. — Г'ю не любить, коли його мають за дурня.

Ми підійшли саме в ту мить, коли Г'ю проказав сухим голосом:

— Хто не може впоратися з твариною, той не повинен її мати!

В очах чоловіка застигла чемна увага. Обличчя в нього було добре, інтелігентне, в павутинні зморщечок біля очей. Було щось таке, чого ці очі не могли приховати. Ледь помітний глузливий спалах зіниць перевертав зміст слів, мов лінза фотокамери. Ніхто, маючи вдачу Г'ю, нічого б не помітив, але мене це зацікавило. Обличчя незнайомця, його високе чоло та поріділа сива чуприна когось мені нагадували, але я ніяк не міг пригадати кого саме. Свою догану Г'ю закінчив посиланням на передові методи дресирування собак, і було видно, що він схильний усе пробачити незваному гостеві.

— Оскільки ніякого лиха не сталося... — почав був він.

— Але ж так невдало почати знайомство з сусідами... — скрушно мовив чоловік.

— Сусідами? — здивовано глипнувши на нього, майже грубо запитав Г'ю. — Ви хочете сказати, що мешкаєте десь поблизу?

— За отими деревами, — кивнув незнайомиць у бік осик.

— У Дейновому будинку?

Дейнів будинок був для Г'ю майже такою самою святинею, як і Гілтоп. Він мені колись казав, що якби трапилась нагода, залюбки придбав би той будинок.

— Не можу повірити! — вигукнув Г'ю. Цього разу тон його був не так грубий, як недовірливий.

— Атож, у Дейновому, — підтвердив чоловік. — Багато років тому я виступав тут на одній вечірці й відтоді мріяв про цей будинок.

Слово «виступав» та ще ледь помітний акцент у його добрій англійській мові дали мені ключ до розгадки. Він народився й виріс у Марселі — звідти й акцент — і задовго до мого часу вже був легендою.

— Ви випадком не Реймонд? — запитав я. — Не Чарлз Реймонд?

— Краще просто Реймонд, — усміхнувся він. — Дуже приємно, що ви мене впізнали.

Я не певен, що йому було справді приємно. Реймонд. Чудодій, Реймонд Великий міг передбачити, що буде впізнаний, хоч би де з'явився. Ілюзіоніст, що затьмарив Терстона й майже перевершив самого Гудіні¹, Реймонд навряд чи був схильний недооцінювати себе.

Він почав із стандартної скриньки ординарного фокусника, але пішов набагато далі, аж до тих вершин у мистецтві зникнення, які, гадаю, сьогодні всім відомі. Герметично замкнена свинцева скриня під кригою озера, сталеві склепіння Англійського банку, складний вузол, коли зв'язані ноги, а на шийку накинуто зашморг, що затягується тугіше від найменшого поруху ноги, підкорялися Реймонду: він вивільнявся з тих пут. А потім, у zenіті слави, Реймонд зник, і його ім'я почали забувати.

На моє запитання про причину цього, він стеноу плечима.

— Людина працює за гроші або з любові до свого діла. А якщо вона має все, чого душа забажає, і втратила любов до діла, то для чого ж продовжувати?

— Але відмовитися від такої кар'єри... — заперечив я.

— Мені досить було знати, що тут на мене чекає омріяний будинок.

— Отже, ви ніколи не збирались оселитися десь-інде? — спитала Елізабет.

— Ніколи, ні разу за всі ці роки. — Реймонд потер перенісся й глянув на нас широко розплющеними очима. — Звичайно, я не робив таємниці зі свого бажання придбати Дейнів будинок, і, коли власники вирішили його продати, я був єдиним покупцем.

— Ви людина наполеглива! — різко зауважив Г'ю.

— Справді, цей намір став для мене своєрідною ідеєю фікс. Роками подорожуючи по світі, я знав: хоч би яке красиве було місце, воно не може бути кращим за те, де на узліссі над річкою стоїть цей будинок. І я сказав собі: коли закінчу подорожувати, приїду сюди і, як Кандід², оброблятиму свій садок. — Реймонд машинально гладив пуделя по голові й задоволено роззирнувся довкола: — І ось я тут!

Він справді був тут, і це незабаром спричинило певні переміни в Гілтопі. Оскільки ж Гілтоп годі було уявляти без Г'ю, змінився й сам Г'ю. Він став нетерплячим, дратівливим і ще самовпевненішим. Привітність та добрий гумор залишилися при ньому, бо були так само притаманні йому, як і самовпевненість, але і те й те давалося йому тепер важче. Мені він нагадував людину, яку непокоїть порошинка в оці: її дуже важко позбутися, й людина змушена терпіти. Цією порошинкою, звичайно ж, був Реймонд, і в мене часом складалося таке враження, що йому така роль до вподоби. Реймонд міг би доглядати свій садок, чи клеїти в альбом фотокартки, чи займатися ще чимось, підходящим артистові на спочинку, але його це, як видно, не влаштовувало. Він узяв за звичку бавити вільний час у Гілтопі, а Г'ю, в свою чергу, змушений був утворювати стежку до Дейнового будинку й проводити там нестерпно довгі години. Обидва мали б зрозуміти, що з такими різними характерами їм краще взагалі не спілкуватись. Але їх тягло один до одного, мов протилежні полюси магніту, а коли вони перебували в одній кімнаті, то в повітрі мовби вихрилися супротивні потоки. Суперечки виникали з будь-якого приводу, і в словесній дуелі кожен обстоював власний погляд. Г'ю — прикритий латами самовпевненості, а Реймонд — намагаючись розшукати в них щілину. Гадаю, його над усе дратувало, що такої щілини в латах не було. Як людину, котра звикла всебічно розглядати кожне питання, глибоко заходячи в деталі, його завжди обурювала безапеляційність Г'ю, і він цього не приховував.

— Ви неначе із середньовіччя, — казав Реймонд. — Одним махом нічого не вирішиш. Я можу лише сподіватися, що колись ви опинитесь перед

¹ Терстон, Гудіні — відомі американські ілюзіоністи 20—30-х рр.

² Герой повісті Вольтера «Кандід, або Оптимізм», який після довгих поневірянь знаходить сенс життя у праці.

справжньою дилемою, перед питанням, відповіді на яке не існує. Це стало б для вас прозрінням. У таку хвилину ви б дізналися більше, ніж можете собі уявити.

Г'ю не знайшов нічого кращого, як холодно відказати:

— А я *певен*, що для кожного, хто має мозок і не боїться ним користуватись, нерозв'язних дилем не існує.

Можливо, подібні розмови й привели до біди, а може, Реймонд і на думці не мав нічого поганого. Та хоч хай там як, а наслідки виявилися жахливими.

Все почалося з того, що Реймонд одного дня посвятив нас у свої плани.

— Дейнів будинок для мене завеликий, — сказав він. — Достоту музей, де я блукаю, мов неприкаяний.

Краєвид також підлягав змінам: старі дерева гарні, але їх надто багато.

— За деревами не видно річки, а я люблю дивитися на воду, — пояснив Реймонд.

Одне слово, зміни передбачалися докорінні: відірвати від головної будівлі обидва крила, вирубати дерева, щоб зробити широкий прохід до води, оновити всю садибу. Тоді це буде не музей, а чудове житло на багато років.

Спочатку Г'ю, слухаючи про все те, зручно сидів у кріслі. Та в міру того як Реймонд малював дедалі яскравіші картини майбутнього, він випростувався, аж поки став схожим на кавалериста в сідлі. Обличчя його набрякло, губи міцно стулилися, пальці ритмічно стискалися в кулаки. Він ще стримувався, але міг спалахнути першої-ліпшої хвилини. Я позирнув на Елізабет — сестра теж це зрозуміла, але, як і я, не могла нічого вдіяти. І коли Реймонд, додавши до яскравого краєвиду останні мазки, вдоволено запитав: «Ну, що ви на це скажете?» — Г'ю не витримав.

— Вам справді цікаво знати мою думку? — нахилившись уперед, повільно запитав він.

— Г'ю, — з тривогою озвалася Елізабет. — Прошу тебе, Г'ю...

— Певно, що цікаво, — звів брови Реймонд.

— То я вам скажу, — глибоко зітхнув Г'ю. — Гадаю, лише знавіснілий ворог традицій міг би додуматись до такого варварства, яке пропонуєте ви. Ви, мабуть, один з тих, хто відчуває насолоду, руйнуючи все традиційне чи стале. Якби могли, ви б вибили підпірки з-під самого всесвіту.

— Вибачайте, — аж зблід Реймонд, — але, здається мені, ви плутаєте зміни з руйнуванням. Вам слід зрозуміти, що я не збираюся нічого руйнувати, а маю намір зробити лише вкрай потрібні зміни.

— *Вкрай потрібні?* — глузливо перепитав Г'ю. — Викорчувати столітні красені дерева?! Розірвати міцну, мов скеля, будівлю?! Я називаю це безглуздим руйнуванням.

— Боюсь, я чогось не розумію. Пожвавити краєвид, надати йому оновленого вигляду...

— Я не бажаю сперечатися, — відрубав Г'ю. — Але заявляю вам: ви не маєте права самовільно втручатися в тутешній ландшафт!

Звівшись на рівні, вони сердито дивились один на одного, і я не зовсім перелякався лише тому, що був певен: Г'ю стримає себе, а Реймонд надто зрівноважений, аби не втратити самовладання. Критичний момент минув. Губи в Реймонда склалися в усмішку, і він дивився на Г'ю з чемною цікавістю.

— А я, дурний, відразу не зрозумів, — нарешті заговорив він. — Виявляється, цей, як я казав, будинок-музей має таким і лишатись, а я мушу бути його охоронцем, можна сказати, сторожем минулого та його реліквій. — Реймонд похитав головою. — Але, боюсь, я не зовсім пасую до цієї ролі. Я скидаю капелюха перед минулим, це правда, але перевагу віддаю сучасному. Отже, здійснюватиму свій намір і маю надію, що це не перешкодить нашій дружбі.

Відїжджаючи наступного дня до міста, я вважав, що Реймонд вельми вдало обстояв свою думку й що, хвалити Бога, все закінчилось миром. Тому дзвінок Елізабет у кінці тижня був для мене цілковитою несподіванкою.

Сестра сказала, що я повинен негайно приїхати до Гілтопа. Йдеться про Г'ю, Реймонда та Дейнів будинок. Мовляв, вона придумала, як усе залаштувати, й розраховує на мою підтримку. Зрештою, я один з небагатьох, на кого Г'ю ще сьак-так зважає.

— А до чого тут я? Не до душі мені все це,— сказав я.— Та й мій авторитет у Г'ю ти перебільшуєш. Не думаю, мені він чекає моєї поради, аби залагодити свої особисті стосунки.

— Якщо це тебе ображає...

— Аніскільки,— заперечив я.— Просто не люблю втручатись у чужі справи. Г'ю спроможний подбати про себе сам.

— Мабуть, аж надміру...

— Що ти хочеш цим сказати?

— Ні, зараз я нічого тобі не скажу! — вигукнула вона.— Про все розповім завтра. Якщо в тебе лишилися якісь братні почуття, то ти таки прийдеш до Гілтопа ранковим поїздом. Повір мені, це дуже серйозно.

І я приїхав ранковим поїздом, у дуже поганому настрої. Я належу до тих, для кого дрібниця може здатися космічною катастрофою, і був тепер готовий до всього.

Але в Гілтопі все було спокійно, принаймні зовні. Г'ю зустрів мене приязно, Елізабет — радісно, і за сніданком ми провадили неквапливу розмову, в якій не було згадки ні про Реймонда, ні про Дейнів будинок. Я не нагадував про вчорашній телефонний дзвінок, але в мені наростало почуття образи.

— Ну, а тепер розповідай, що тут у вас сталося,— зажадав я, лишившись з Елізабет сам-на-сам.— Ти мене вчора добряче налякала, але досі я нічого особливого не помітив. Вимагаю сатисфакції за тривожні години, які я провів після твого дзвінка.

— Гарзд,— похмуро відповіла Елізабет,— ти дістанеш сатисфакцію.— Ходім!

Вона повела мене довгою стежкою — спершу городами, а далі поза стайнями аж до приватної дороги по той бік дерев, тоді раптом запитала:

— Ти нічого не помітив на дорозі, коли їхав сюди машиною?

— Ні,— відповів я.

— Міг не помітити. Проїзд до будинку звідси далеко. Але зараз ти все побачиш.

Я справді побачив. Просто посеред дороги стояв стілець, на якому сидів кремезний чолов'яга й спокійно читав книжку. Я відразу впізнав одного із зятевих конюхів. Видно було, що сидить він тут давно й збирається ще довго сидіти. Я миттю все збагнув, але сестра не залишила мені часу висловити свою думку. Коли ми підійшли, чоловік звівся на ноги й усміхнувся.

— Вільяме,— звернулась Елізабет до нього,— ти можеш сказати моєму братові, які вказівки дістав од містера Лозаєра?

— Звичайно,— охоче відповів чоловік.— Містер Лозаєр наказав постійно сидіти тут і завертати вантажні автомобілі, що можуть везти будівельні матеріали чи щось інше до Дейнової садиби. А водіїв попереджати, що ця дорога приватна, а вони — правопорушники. Якщо ж хтось не підкориться, зателефонувати до поліції. Оце і все.

— І багато машин ви завернули? — вочевидь задля мене спитала Елізабет.

— Ви ж знаєте, місіс Лозаєр,— здивовано глянув на неї конюх.— Дві машини першого дня, та й годі. Сварки ніякої не було.— Цього разу він поглянув на мене. — Ніхто з водіїв не хоче наражатися на неприємності.

— Неймовірно! — ляснув я себе по лобі, коли ми відійшли від дороги.— Г'ю повинен знати, що не має права цього робити. Це єдина дорога до Дейнової садиби, нею вже так давно користуються всі, що її не можна більше вважати чієюсь власністю!

— Те саме кілька днів тому сказав і Реймонд,— кивнула головою Елізабет.— Він прийшов сердитий, і вони довго сперечались. А коли Реймонд заговорив про позов до суду, Г'ю сказав, що був би радий присвятити цьому решту свого життя. Але це ще не найгірше. Під кінець Реймонд заявив, що Г'ю мусить знати: на силу завжди знайдеться сила, й відтоді я чекаю, що тут будь-якої хвилини спалахне війна. Розумієш? Отой сторож на дорозі... Мене це дуже лякає.

Я розумів. І що більше роздумував, то небезпечнішою здавалася мені ситуація.

— Але я все обмірковувала,— енергійно провадила Елізабет.— Тому

й хотіла, щоб ти приїхав. Сьогодні в нас будуть гості, дуже вузьке коло. Вечеря має стати чимось на зразок мирної конференції. Крім тебе та Вінанта (Г'ю до вас обох дуже добре ставиться), буде ще й... — Сестра повагалася. — ...Реймонд.

Я страшенно здивувався.

— Ти вважаєш, він прийде?

— Я вчора ходила до нього й мала з ним довгу розмову. Сказала йому, що сусіди завжди можуть порозумітися, говорила про любов до ближнього... Можливо, надто запально й категорично, але це вплинуло на нього. Реймонд пообіцяв прийти.

— Г'ю про це знає?— запитав я.

— Про вечерю? Так.

— А про те, що на вечері буде Реймонд?

— Ні, не знає.— Елізабет побачила, що я дивлюся на неї з осудом, і спалахнула:— Щось же треба робити! Чи краще сидіти й чекати бозна-чого?

До самої вечері я сушив собі голову: який може бути вихід із прикрої ситуації?

Г'ю був видимо вражений приходом Реймонда, але, окрім промовистого погляду, що його кинув на дружину, не виказував своїх почуттів. Сказав зо два слова на початку, витончено підтримував розмову впродовж вечері і взагалі як господар був на висоті.

Іронія полягала в тому, що присутність доктора Вінанта певною мірою внеможливила виконання сестриного плану й кінець кінцем потім обернулася лихом. Вінант був видатним хірургом. Кремезний, сивий, з почуттям власної гідності, він, незважаючи на своє високе становище в суспільстві, був, мов школяр, потішений знайомством із Реймондом, і вони відразу заприятелювалися.

Як тільки Г'ю побачив, що загальна увага прикута до Реймонда, а не до нього самого, що мантія доброго господаря починає спадати з його пліч, одразу проступили вади сестриного задуму. Є люди, яким досить перебувати навіть у тіні слави знаменитостей, але Г'ю до них не належав. Крім того, він вважав доктора одним із своїх найближчих друзів, а я давно помітив, що самовпевнені люди дуже ревниві у дружбі. Та ще й коли на високоціновану дружбу заміряється найнеприємніша людина!.. Уявляючи себе на місці Г'ю й дивлячись на Реймонда, який поводився весело й безтурботно, я приготувався до найгіршого.

Г'ю втрутився, коли Реймонд повів мову про речі, що їх використовує ілюзіоніст в ефекті «зникнення». Він сказав, що таких речей безліч, майже все, що може трапитися під руку: дротина, заліззяка, аркуш паперу. І що свого часу він усім цим користувався.

— Але існує лише одне, проти чого я міг би поставити життя,— раптом урочисто заговорив він.— Це те, чого не можна побачити, не можна потримати в руках, що для багатьох взагалі не існує. І все ж таки це те, до чого я вдавався найчастіше і що ні разу мене не зрадило.

— Що ж воно таке?— нахилився вперед лікар. Очі в нього заблищали.

— Знання людей, мій друже. Можна сказати, знання людської вдачі. Для мене це такий важливий інструмент, як для вас скальпель.

— Отакої!— різко вигукнув Г'ю, і всі погляди звернулися до нього.— Ви підносите фокус до рівня психології.

— Можливо,— погодився Реймонд і, як я помітив, оцінливо подивився на Г'ю.— Бачите, великої таємниці тут немає. Мій фах, моє мистецтво — це, як я схильний думати, не більше ніж мистецтво відвертання уваги, а тут фахівців багато.

— Я б не сказав, що в наші дні лишилося багато майстрів «зникнення»,— зауважив доктор Вінант.

— Ваша правда,— погодився Реймонд,— але зважте, я говорив про вміння відвертати увагу.— А майстрів самозвільнення, ілюзіоністів, які досягнули найфанстастичніші різновиди цього мистецтва, справді мало, жменька. Я не кажу про тих, хто займається політикою, рекламою чи комерцією.— Він поглянув на нас і широко всміхнувся.— Боюсь, усі вони зробили моє мистецтво своїм фахом.

— Оскільки ви не назвали в цьому ряді медицини,— усміхнувся й собі

доктор,— давайте продовжимо. Мені хотілося б знати, як ви тут використовуєте знання людської вдачі.

— Передусім належить пильно оцінити людину,— почав Реймонд.— Потім знайти в ній слабину, а вже тоді можна сформувати фальшиву передумову, яку, безперечно, буде прийнято. А коли таку передумову, як наживку, проковтнуто, решта не становить особливих труднощів. Жертва зробить усе, чого забажає чудодій, побачить те, що він хоче, віддасть голос за потрібного йому політика, купить розрекламовані товари...— Реймонд стеноу плечима.— Оце, власне, і все.

— Все?— перепитав Г'ю.— А що буде, коли трапиться розумна людина й не побажає проковтнути вашу фальшиву наживку? Як ви робите свої фокуси в таких випадках? Чи, може, ви маєте людей за дикунів, яким продають намиста?

— Зараз така суперечка недоречна, Г'ю,— сказав Вінант.— Людина висловлює свої думки. Немає причини перетворювати їх на привід до сварки.

— Ні, мабуть, є,— відказав Г'ю, дивлячись на Реймонда.— Я бачу, в нього багато цікавих ідей. Хотілося б знати, як далеко він піде, розвиваючи їх.

Реймонд торкнув губи носовичком і обережно поклав його перед собою на столі.

— Коротше кажучи,— звернувся він до Г'ю,— вам потрібна маленька демонстрація мого мистецтва?

— Дивлячись яка,— відказав Г'ю.— Мені не потрібні фокуси з сигаретними коробками, чи кроликами в капелюсі, чи інші подібні дурниці. Я бажав би побачити щось справжнє.

— Щось справжнє...— повторив Реймонд замислено. Тоді обвів поглядом кімнату і, обернувшись до Г'ю, показав на зачинені дубові двері вітальні, де ми збиралися перед вечерею.— Ці двері, гадаю, не замкнені?

— Ні, не замкнені,— ствердно кивнув Г'ю.— Вони не замикаються вже багато років.

— Але ключа до них ви маєте?

— Так.— Г'ю із зусиллям відокремив від в'язки важкий старомодний ключ.— Це ключ від комори управителя. Він такий самий, як і до цих дверей.— У його голосі чулися нотки зацікавленості.

— Ні, мені його не давайте. Дайте докторові. Ви ж йому довіряєте?

— Так, довіряю,— відказав Г'ю.

— Гарзд. Докторе, будьте ласкаві, підійдіть до дверей і замкніть їх.

Вінант рішуче підійшов до дверей, уставив ключ у замкову шпарину й повернув. Замок гучно клацнув у тиші кімнати. Вінант повернувся до столу, і Реймонд застеріг його:

— Ключа з рук не випускайте, інакше втрачається весь сенс.— А тепер,— вів далі Реймонд,— я підходжу до дверей, дістаю носовичка...— Він легенько провів хусточкою по замковій шпарині.— ...І гоп! Двері відімкнено.

Вінант знову підійшов до дверей, узявся за кулясту ручку, повернув її й зі щирим подивом пересвідчився, що двері легко відчинились.

— Побий мене грім!..— вигукнув він.

— Як легко спрацювала фальшива передумова!— засміялась Елізабет.

Лише Г'ю сидів з виглядом тяжко ображеної людини.

— Ну гарзд, як це було зроблено?— запитав він.— Як ви це зробили?

— Я?— із вдоволеною усмішкою перепитав Реймонд.— Це зробили ви. Я використав лише свої невеликі знання людської природи.

— Про дещо можна здогадатися,— втрутивсь я.— Двері були заздалегідь замкнені, а доктор, думаючи, що замикає, відімкнув їх. Правильно?

— Абсолютно правильно!— підтвердив Реймонд.— Двері були замкнені. Передбачаючи, що мені доведеться щось продемонструвати на вашу вимогу, їх замкнув я. Я просто ввійшов сюди останній і скориставсь ось цим.— Він підняв руку, й ми побачили блискучу металеву річ.— Звичайна відмикачка, що підходить до старого примітивного замка. Коли наш господар запевнив, що двері незамкнені, це й була фальшива передумова. Він настільки певний себе, що йому й на думку не спало перевірити. Доктор знає собі ціну й потрапив до тієї самої пастки. Як бачите, бути самовпевненим трохи небезпечно.

— Я скажу більше, хоча це й не в правилах мого фаху,— співчутливо звернувся до Г'ю доктор і з усміхом кинув йому ключа. — Подобається вам чи ні, але ви мусите визнати, що він має слухність.

— Он як?— тихо спитав Г'ю. Він сидів, навіть не кивнувши пальцем, щоб узяти ключа, що впав на стіл перед ним, лише ледь посміхався й видимо щось обмірковував.

— Але ж слухайте, вас ошукано так само, як і всіх нас. І ви це знаєте,— уже трохи роздратовано мовив доктор Вінант.

— Звичайно, ошукано, любий,— підтакнула Елізабет.

Вона, мабуть, як і намірялася, раптом добачила нагоду обернути розмову на мирну конференцію, але, як на мене, почала завчасно. Мені не подобався невластивий зятеві вираз його очей. Коли, бувало, він сердився, то здіймав шалену бурю, а як тільки грім та блискавка минали, щиро вибачався. Тепер настрої у нього був зовсім інший. Мене тривожила його незвична млявість.

Поклавши одну руку на спинку стільця, а другу на стіл, він напівобернувся до Реймонда.

— Може, мене ніхто в цьому не підтримає, але, пробачте, ваш маленький фокус мене розчарував. Щоправда, виконаний він вправно, але таке до снаги першому-ліпшому слюсареві.

— Ось і велика ложка дьогтю,— глузливо зауважив доктор.

— Ні,— похитав головою Г'ю.— Я лише хочу сказати, якщо ключ у ваших руках, відімкнути замок — не великий фокус. Беручи до уваги репутацію нашого сусіда, я сподівався чогось більшого.

— Оскільки я мав на меті лише розважити вас, мушу вибачитися за розчарування,— мовив Реймонд, обвівши всіх поглядом.

— Ну, щодо розваги — тут усе гаразд. Але щодо справжнього доказу...

— *Справжнього* доказу?

— Атож, чогось трохи іншого. Скажімо, зачинені двері без жодних замків чи ключів, які можна відчинити дотиком пальця, але які, незважаючи на це, відчинити неможливо. Як вам *це* сподобається?

— Звучить дуже цікаво,— примруживши очі, замислено відповів Реймонд.— Поясніть, будь ласка, докладніше.

— Ні!— раптом запально вигукнув Г'ю, і я відчув, що він чекав саме цієї миті.— Я зроблю краще. Я вам сам *покажу*.

Він рвучко підвівся. Підвелися й ми з доктором. Елізабет лишилася сидіти і на моє запитання, чи не бажає й вона піти з нами, лише похитала головою та провела нас розпачливим поглядом.

Коли Г'ю дорогою прихопив електричного ліхтарика, я зрозумів, що ми йдемо до підвалу. Досі я кілька разів спускався вниз допомогти зятеві вибрати на полицях пляшку вина, але зараз ми йшли туди, де мені бувати ще не траплялося. Минувши винний погріб, ми потрапили до довгастого, тьмяно освітленого приміщення за ним. Під ногами відчувалася груба кам'яна підлога, якою ми гучно човгали, стіни були в патьоках, повітря важке й вологе. Вже починалася ніч, і я відчув, як мені аж мороз поза шкірою пішов.

— Справжній склеп,— непевним голосом промовив доктор Вінант, і я з полегкістю подумав, що не самотній у своїх почуттях.

У найдальшому кутку ми зупинились перед дверима до кам'яної комірчини. Г'ю простяг руку і відчинив важкі двері. Світла всередині не було.

— Ось,— пояснив він,— двері із звичайного твердого дерева, чотири дюйми завтовшки, підігнані до рами майже герметично. Чудовий зразок теслярської роботи двохсотрічної давнини. І ніяких замків чи засувів. Лише кільця з обох боків замість клямок.— Від його легенького дотику двері відчинилися. — Бачите, вони збалансовані на завісах так бездоганно, що рухаються легко, мов пір'їнка.

— А для чого так зроблено?— поцікавився я.— Мабуть, була якась мета?

— Була.— Г'ю коротко засміявся.— За давніх часів, коли слуга вчиняв якийсь проступок, скажімо, не досить поштиво відповідав комусь із Лозаєрів, його вели сюди каятися. Оскільки повітря всередині вистачало лише на кілька годин, він, хай йому чорт, або швидко розкаювався, або... не розкаювався узагалі.

— А ці двері, що відчиняються від дотику пальця?— обережно запитав доктор.— Що зважало слугі відчинити їх і впустити повітря?

— Погляньте!— Г'ю засвітив ліхтарика, і ми з-за його спини заглянули всередину. Комірчина була приблизно чотири на чотири кроки. З-під стелі навпроти звисав короткий важкий ланцюг із металевим нашійником.

— Зрозуміло,— уперше за весь час озвався Реймонд.— Справді дотепно. Людина, узята в нашійник, стоїть обличчям до дверей, що не мають замка. Двері зачинені, і вона проводить кілька годин у пекельних муках, намагаючись дотягтися до недосяжного кільця на дверях. Як пощастить, може, не задихнувшись, дочекатися, поки хтось відчинить двері.

— Боже мій!— вигукнув доктор.— Слухаючи вас, я ніби й сам зазнав цих мук.

— Я зазнав багато подібного,— злегка всміхнувся Реймонд.— І повірте мені, дійсність завжди перевершує найстрашніші уявлення. Кожного разу настає граничний поріг жаху, коли серце б'ється так, що, здається, вирветься з грудей, і тебе побиває холодним потом. У таких випадках треба взяти себе в руки, подолати страх і пригадати все, чого тебе навчило життя. Інакше...— Він провів ребром долоні по своїй худорлявій шиї.— На жаль, звичайній жертві такого винаходу бракувало й мужності, й досвіду витримати це!— сумно закінчив він.

— Ви б теж не витримали?— запитав Г'ю.

— Я не маю підстав так думати,— відказав Реймонд.

— Отже,— жваво заговорив Г'ю,— прикутий отут, як це було двісті років тому, ви зуміли б відчинити ці двері?

Виклик був надто відвертий, щоб ухилитись од відповіді. Реймонд довго стояв, зосереджено думаючи.

— Так,— нарешті мовив він.— Це було б не легко. Завдання страшить своєю простотою, але його можна виконати.

— Скільки часу, гадаєте, це забрало б у вас?

— Шонайбільше годину.

Г'ю довго очікував цієї миті. Наступне запитання він поставив неквапом, смакуючи кожне слово:

— Ви б погодилися побитись об заклад?

— Стривайте! — захвилювався доктор.— Оце вже мені не подобається.

— Пропоную піти випити,— втрутився я.— Жарти жартами, але ми тут схопимо запалення легенів.

Ні Г'ю, ні Реймонд, здавалося, нас не чули. Вони стояли, дивлячись один на одного. Г'ю чекав, Реймонд щось обмірковував. Нарешті Реймонд запитав:

— Який заклад ви пропонуєте?

— Якщо ви програєте, то протягом місяця вибираєтеся з Дейнового будинку й продасте його мені.

— А якщо виграю?

Відповідь Г'ю далася йому нелегко. Але він сказав:

— Тоді виберусь я. А якщо ви не захочете купити Гілтоп, я продам його першому-ліпшому покупцеві.

Знаючи Г'ю, ми були приголомшені. Почувши від нього таке, ніхто якийсь час не знав, що й сказати. Перший заговорив доктор Вінант.

— Ви не можете вирішувати цього сам, Г'ю,— застеріг він.— Ви одружений чоловік. Треба взяти до уваги й думку Елізабет.

— То як: закладаємось?— наполягав Г'ю.— Ви згодні?

— Перш ніж відповісти, мушу, мабуть, дещо пояснити.— Реймонд помовчав і неспіхом додав:— Боюсь, що я, можливо, надто хизуючись, справив таке враження, ніби кинув своє діло, бо втратив до нього інтерес. Це не зовсім так. Насправді ж кілька років тому я змушений був звернутися до лікаря. Лікар послухав моє серце, і воно раптом стало для мене найважливішою річчю в світі. Кажу вам це тому, що через стан здоров'я змушений відмовитись, хоча ваш виклик, як незвичайний і цікавий спосіб розв'язання незгод між сусідами, бере за живе.

— Хвилину тому ви були цілком здорові,— різко зауважив Г'ю.

— Мабуть, не таким здоровим, як вам хотілося б думати, мій друже.

— Іншими словами,— глузливо мовив Г'ю,— у вашій кишені немає напихваті ключів, щоб звільнитись, отож і немає змоги когось ошукати, приспавши його пильність. Отже, ви мусите визнати, що програли.

— Нічого подібного я не визнаю,— спалахнув Реймонд.— Усе потрібне навіть для такого випробування я маю при собі. Можете мені повірити.

Г'ю зареготав, і його сміх покотився слабким відлунням у переходах за нами. Певен, що саме цей сміх, відверта зневага, що чулася в ньому, штовхнули Реймонда до комірчини.

Рівномірними ударами ковальського молотка з короткою ручкою Г'ю склепав нашійник, стягнувши його на Реймондовій шії. Коли він закінчив, Реймонд, подивившись на світний циферблат свого годинника, спокійно сказав:

— Зараз рівно одинадцять. За умовами закладу, ці двері належить відчинити опівночі. А які засоби будуть використані — не має значення. Ви, панове, будете свідками.

Двері зачинились.

Ми втрюх почали ходити сюди-туди, немов найнялися старанно виписувати на кам'яній підлозі геометричні фігури, причому доктор і я мусили підлашуватись під широкі нервові кроки Г'ю. Безглуздо крокуючи отак по власних тінях, кожен з нас лічив секунди й кожен соромився перший подивитись на годинник.

Згодом до човгання ніг приєднався ледве чутний дзвін ланцюга, що через короткі проміжки часу долинав із комірчини. Потім настала довга пауза, після якої звук відновився. Коли знову запала тиша, я не міг більше втриматись і, піднісши годинника до тьмяної лампочки над головою, був приголомшений. Минуло лише двадцять хвилин.

Тепер уже всі троє не вагаючись поглядали на свої годинники. Доктор квапливо підкрутив свого, за кілька хвилин спробував накрутити його знову, та зразу ж опустив руку, згадавши, що він уже це робив.

Г'ю ходив, тримаючи годинника перед очима, так наче, зосередившись, міг пришвидшити рух стрілок.

Спливло тридцять хвилин...

Сорок...

Сорок п'ять...

Коли я подивився на зап'ясток і побачив, що лишилося менш як п'ятнадцять хвилин, то подумав, чи зможу я витримати ці короткі хвилини до кінця. Мене аж тіпало. Я був уражений, побачивши, що обличчя Г'ю вкрилося рясним потом. Поки я дивився на зятя, з комірчини почулися мов у передсмертній агонії вимовлені слова:

— Докторе!... Повітря!..

То був голос Реймонда. Крізь товщу стін він здався кволим розпачливим зойком.

— Повітря! Повітря!— Слова тонули в протяглих, нерозбірливих звуках.

Ми з лікарем кинулися до дверей, але дорогу нам заступив Г'ю і, замахнувшись молотком, крикнув:

— Стійте, а то я за себе не ручуся!

Ми зупинились.

— Г'ю,— благально проказав доктор,— я розумію вас, але хіба зараз можна думати про заклад! Я відчиню двері й ні на що не подивлюсь...

— Хіба ви забули умову? Двері мають бути відчинені рівно через годину, хоч би що там сталося. Тепер ви розумієте? Він вас обох дурить, прикидається, ніби конає, аби ви відчинили двері й так виграли для нього заклад. Але це я закладавсь, а не ви, і останнє слово за мною.

Хоча голос Г'ю й тремтів од напруження, видно було, що він цілком володіє собою, отож ми розгублено стояли далі.

— Звідки ви знаєте, що він дурить нас?— запитав я.— Чоловік попередив, що в нього хворе серце. Яке ви маєте право ставити на карту його життя?

— Хай йому чорт! Він досі ніколи не згадував про те своє серце. Хіба не зрозуміло, що він сьогодні вже ставив пастку, замикаючи двері їдальні. Але цього разу двері для нього ніхто не відчинить!

— Слухайте!— вигукнув доктор і його голос ляснув, мов батіг.— Ви розумієте, що людина може померти, якщо вже не померла?

— Можливо. Все можливо.

— Я не маю бажання сперечатися з вами. Хочу лише сказати: якщо в нього хворе серце, дорога кожна секунда, а ви їх у нього крадете. І якщо він помре, клянуся Богом: я буду свідком на суді й присягнуся, що його вбили ви! Хочете ви цього?

Г'ю похнюпив голову, але молоток тримав так само загрозово. Він важко дихав, а коли підвів голову, його спітніле обличчя було страшне. І тоді я раптом зрозумів, що мав на увазі Реймонд, коли казав йому про прозріння перед лицем справжньої скрути. Таке прозріння можливе лише тоді, коли ти змушений заглянути в самісіньку глибину власної душі. Г'ю нарешті довелося зробити це.

Поки невблаганні секунди гучніше й гучніше ляскали в наших вухах, ми чекали в похмурому підвалі на його рішення...
